

D u š a n S a v i ć

PORAJMOS

■ Laguna ■

Copyright © 2013, Dušan Savić
Copyright © ovog izdanja 2013, LAGUNA

BIBLIOTEKA
MERIDIJAN

Knjiga 40

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Roman posvećujem svom ocu

Sadržaj

Tapacirana vrata	13
Porajmos.	81
Majčino jaje	125
Poslednja stanica Kandersteg	189
Rečnik manje poznatih i nejasnih reči	205
O autoru	211

*Reč PORAJMOS (romski: holokaust/srpski: pro-
ždirači) je pojam koji označava masovno uništava-
nje evropskih Roma po koncentracionim logorima
u vreme nacizma. Ova imenica nema plural, ali
je zato sasvim izvesno da je broj žrtava bio bar
šestocifren.*

Ne zapisuj ništa što ne želiš da neko drugi pročita.

JEVREJSKA IZREKA

Tapacirana vrata

Oskar Baranon je sedeo u bašti kafea AU24 i ras-
hlađivao se jelovnikom. Kafe je bio smešten
direktno ispod njegovog stana u Rue Biot broj
dvadeset četiri. Četrnaestog aprila 1934. godine, sve je
bilo u znaku broja dvadeset četiri. Baš tog dana je Oskar
napunio dvadeset četiri godine. Iako mlad, proticanje
vremena je počeo da doživljava kao problem. Brisao
je orošeno čelo već mokrom maramicom i pokušavao
da dovede misli u red, u paralele, kao u nacrtu za svoj
diplomski rad koji je, dan ranije, odbranio s visokom
ocenom.

Oskar se borio sa sobom jer ga je već nekoliko dana
opsedala misao da zauvek ostane u Parizu, gde je pro-
veo svoje najlepše godine. Dobio je ponudu za posao
u jednom od značajnijih arhitektonskih biroa, iako je

---

takvo radno mesto za mnoge bilo nedostižno. Zapazili su njegov najnoviji rad na jednom od konkursa i poslali mu ponudu. Tata Solomon kao da je naslutio o čemu njegov sin razmišlja, pa ga je u poslednje vreme pozivao telefonom i dva puta nedeljno. Nije da Oskar nije hteo da se vrati kući, uželeo se familije i starih prijatelja, ali u Parizu mu je bio ponuđen posao iz snova a tu je bila i Mari, prema kojoj je osećao ljubav, čiju je jačinu ponekad upoređivao s armiranim betonom tadašnjeg revolucionara nove arhitekture, Šarl-Eduar Žanre-Grija, poznatijeg kao Le Korbizje. Mari je možda bila jedina Parižanka koja je mogla da prati Oskarov balkanski temperament. Zato mu je toliko i značila.

Mari ga nije savetovala da prihvati posao ili da se vrati u rodni grad, samo ga je tih dana upijala svojim krupnim očima, čime mu je već tešku situaciju činila još težom. Za razliku od nje, Oskarovi pariski prijatelji nisu zatvarali usta. Nagovarali su ga da ne propušta tako dobru priliku za posao i da ostane u Parizu. „Takva šansa ne iskrsava svaki dan“, ponavljali su mu. Uprkos tome, njega je mučilo osećanje odgovornosti prema roditeljima. Nerado je priznavao sebi da bi možda trebalo da se povinuje njihovoj želji i vrati se u rodno Sarajevo iako je imao predosećanje da bi mu se, na neki način, moglo dogoditi što i princu Ferdinandu 1914. godine. Naime, nadvojvodu je austrijska tajna služba pred putovanje upozorila da ni slučajno ne kreće u pravcu Sarajeva. Slično su Oskara savetovali njegovi francuski prijatelji

---

a i intuicija mu je nagoveštavala da će biti nevolje ako se vrati. Poslednjih meseci se trudio da uravnoteži životne tasove na vagi, iako je unapred znao gde će prevagnuti.

Oskar je arhitekturu izabrao praktično još kao dete. Dok su se neka deca po parkovima valjala u prašini i ratovala drvenim puškama i strelama, a ostala lomila gležnjeve šutirajući krpenjaču, on je gradio kule od peska. Često se povlačio da uživa sam, razbaškaren u svojoj prostranoj avliji, gde je satima usredsređeno pravio i kombinovao čudnovate građevine od ostataka drvene građe iz četkarske radionice svog dede Elijasa. Uveče bi radoznalo listao francuske magazine o finansijskom poslovanju i časopise iz drugih oblasti koje je otac donosio kući iz banke. Nije Oskar bio nedruštven, naprotiv, ali uvek se nekako razlikovao od ostale dece. Otac je primetio njegovo interesovanje za neimarstvo. Za dvanaesti rođendan poklonio mu je knjigu o savremenoj arhitekturi, zahvaljujući kojoj je sudbinski došao u dodir sa Korbizjeom. Ta knjiga ubrzo mu je postala omiljena lektira. Čuvao ju je kao što Jevrejin čuva *Talmud* i Šulhan aruh, a hrišćanin *Bibliju*. Svakodnevno ju je nosio u školu, zajedno sa obaveznim udžbenicima. Uopšte se od nje nije odvajao.

Pomenutog četrnaestog aprila 1934, Oskar je svoju omiljenu knjigu listao s posebnom pažnjom. Upoređivao je Korbizjeov prvi projekat, Dom Ino iz 1914. godine, sa projektom iz perioda 1929–32, Vilom Savoja u Poisi, o kojem je pisalo u najnovijem časopisu o estetici

---

koji mu je bio pod rukom. Zagledao je već znane fotografije kao da ih tog časa prvi put posmatra. Pomislio je kako bi, kad bi ta knjiga progovorila, veoma voleo da porazgovara s njom o tim čudnim zdanjima koja su lebdele u vazduhu kao svemirske, bele lađe. I da joj zahvali što je bila uz njega i verno i strpljivo ga podržavala u ostvarivanju životnog sna.

Oskar je ipak morao da odustane od svog sna, kada je tog jutra dobio telegram da je majci loše. U prvi mah je pomislio na najgore, no odmah potom razgovarao je s ocem koji ga je razuverio i primirio. Ipak, mama je bila bolesna. Otac nije želeo da mu kaže o čemu se radi, verovatno je to bio način da obezbedi njegov povratak. Oskar se zabrinuo. Više nije bilo sumnje. Morao je da se vrati u svoju varoš na rečici Miljacki, pa kako mu bude.

Dok je uveče lumpovao s društvom u kafeu *Blabla*, u Rue Blanche, u kojem su zajedno proveli više od pola studija, neprekidno se šalio ne bi li prikrio svoju muku. Te noći Mari je plakala, a on ju je grlio obećavajući joj da će se ubrzo vratiti. Pravdao se obavezama prema porodici koja mu je omogućila skupo školovanje. Činilo se da je Mari razumela. Ali što je više razumevala, njene suze su postajale sve krupnije. Pripila se uz njega čvrsto mu stežući mišicu, kao da se plašila da joj se ne otrgne. Noć je, kao i uvek, bila prekratka, a zora turobno maglovita, dok su vlažnim pločnikom koračali prema njegovom stanu.

– *La nuit porte conseil* – izgovorio je šapatom, pri-
državajući vrata.

Sledećeg dana plakali su zajedno, obraz uz obraz,
mešajući suze. Od poslednjeg poljupca otrgnulo ih je
cimanje voza.

– *Adieu ma petite Marie... adieu Paris* – poslednje dve
reči izgovorio je sasvim tiho, mašući rukom kojom je
slao sve propuštene i neutisnute poljupce, dok je skru-
šena Mari postajala sve manja i usamljenija na peronu.
Slutio je da je više neće videti. Da suzbije tugu, upustio se
u razgovor s jednim veselim i zanimljivim saputnikom,
zemljakom koji je tokom putovanja ispričao pregršt
viceva o Bosancima. Začudo, uz slušanje viceva i spa-
vanje, jednodnevno putovanje je Oskaru brzo proteklo.

Kada je prispeo na dobro poznati glavni peron sara-
jevske železničke stanice, zaglušili su ga zavijajući povici
hamala i uličnih prodavaca koji su nudili semenke, kiki-
riki, salep i bozu. U dnu perona, razdragana porodica
je istezala nestrpljive vratove nastojeći da ga otkrije u
veseloj gužvi. Poslednji oblak pare, ispušten iz lokomo-
tive, potpuno se razišao.

Zamirisali su ćevapi.

Podnevno sarajevsko sunce često je varljivo, posebno
krajem leta. Visoko uzdignuto, odjednom je nestalo,
progutano silinom tmurnih oblaka koji su se naglo slegli

s Trebevića. Oskaru je trebalo više od dve nedelje kako bi se ponovo, barem donekle, privikao na Balkan. Prvih dana imao je utisak da je stigao u drugi svet. Grad je bio mnogo prljaviji od Pariza, a ljudi manje formalni. Slika grada poklapala se s onom iz sećanja, sa razlikom u vidu nekoliko novoizgrađenih privatnih kuća. Pitao se šta li će on ovde graditi i kome. Slušajući mujezina kako se oglašava s minareta, nije video okolinu od zbira slika Pariza koje su mu prolazile kroz glavu.

– Najlepša stvar na svijetu su dvorci u Francuskoj – izgovorio je poluglasno sebi u bradu dok je gazio uglancanom baščaršijskom kaldrmom. Zaustavio se kod Kolobara hana, seo i poručio da mu ispeku tursku kafu, kakve nije bilo u Francuskoj. Kasnije će možda pojesti i zeljanicu, samo da se malo sredi.

Zamamni miris sveže kafe učinio je svoje i francuski dvorci počеше da mu se nižu u mislima jedan za drugim: najpre zanosni, renesansni *Château de Chambord* koji je gradio kralj Fransoa I u šesnaestom veku i koji je Oskaru bio posebno drag zbog srednjovekovnih, kružnih tornjeva, pravilnog i potpuno simetričnog tlocrta; zatim *Château Chenonceaux* na reci Šer; pa *Château Fontainebleau* koji je gradio bolonjski arhitekta Sebastiano Serilio, još 1541. godine; nepregledni zamak *Bloa* sa impozantne petsto šezdeset četiri sobe; *Château de Versailles*, čarobna rezidencija bivših kraljeva, dvorac savršeno uklopljen u krajolik po strogom principu apsolutne simetričnosti kao i *Château de Chambord*;